

زندگینامه دکتر محمدطاهر نظامی از مدیران خوش نام و نخبگان منابع طبیعی کشور

مهدی زهدی*

* پژوهشگر مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور
پست الکترونیک: mezhohdi@yahoo.com

دانشمندان ایرانی

تدوین و انتشار زندگینامه نخبگان و افرادی که در موضوع و رشته علمی خاصی تأثیرگذار بوده‌اند، خود بخشی از تاریخ و سرگذشت هر کشور و آن رشته علمی است. خوشبختانه نشریه طبیعت ایران در رابطه با نخبگان علوم منابع طبیعی این مهم را برای اولین بار در کشور تحقق بخشیده است. تهیه زندگینامه بزرگان در زمانی که امکان دسترسی به آنها فراهم بوده و مطالب از زبان خودشان بیان شود، شیرینی و لطف دوجندانی داشته و همچنین تر برای علاقه‌مندان و پژوهشگران قابل استناد خواهد بود. حضور در اداره منابع طبیعی شهرستان کرج به‌عنوان کارشناس مسئول بخش فنی (مرتع، بیابان و جنگل) در دهه ۱۳۸۰، این توفیق را برایم حاصل کرد تا با یکی از اساتید و بزرگان منابع طبیعی ایران، آقای دکتر محمدطاهر نظامی به‌واسطه بازدیدهای علمی که برای دانشجویان‌شان از مراتع و عرصه‌های بیابانی شهرستان کرج ترتیب می‌دادند، آشنا شوم. مصاحبت و دوستی با ایشان برایم موهبتی بود تا نسبت به سرگذشت بخشی از تاریخ تشکیلات منابع طبیعی ایران آگاهی یابم. به‌همین واسطه از ایشان درخواست شد تا زندگینامه‌شان را به قلم خود تنظیم و تدوین کنند؛ لذا مطالبی که در پی می‌آید به قلم خود استاد تنظیم و سعی شده با توجه به برخی از اسناد و مدارک بخش‌هایی از آن تکمیل شود.

محمدطاهر نظامی در نخستین روز اردیبهشت ماه سال ۱۳۱۴ در روستای ناو اسالم که یکی از بلوک‌های طوالش آن زمان استان گیلان بود، متولد شد. دوره ابتدایی را در دبستان دانش اسالم تحصیل کرد و در سال ۱۳۲۹ با احراز رتبه اول از بین تمام دانش‌آموزان کلاس ششم شهرستان طوالش، این مقطع را به اتمام رساند. ایشان در خصوص اهمیت کسب این رتبه، می‌گوید: «در آن سال‌ها امتحان آخر سال تمام کلاس‌های ششم هر شهرستان در یک روز، یک مکان و با سؤالات یکسان (همانند کنکور) برگزار می‌شد و به امتحان «صحنه» معروف بود.»

دکتر نظامی تحصیلات دوره متوسطه را در دبیرستان‌های محمدرضا شاه رضوانده (رضوان شهر فعلی)، فرودسی و بوذرجمهر بندر انزلی و بوعلی سینای رشت ادامه داد و در سال ۱۳۳۴ دیپلم متوسطه در رشته طبیعی

عضو شورای عالی جنگل، مرتع و خاک (از سال ۱۳۶۶ تا زمان بازنشستگی)

مشاغل هم‌زمان با مسئولیت‌های ذکر شده عبارت بوده‌اند از: سردبیر و مسئول راه‌اندازی و عضو هیئت‌تحریریه فصلنامه علمی-ترویجی جنگل و مرتع؛ عضو شورای طرح‌های جامع کشاورزی و منابع طبیعی و سپس مدیر آن (۱۳۶۲-۱۳۶۷)؛ مدیر پروژه مشترک طرح جامع کشاورزی و منابع طبیعی در نکا با سازمان ملل (UNDP) و مشاور مرکز تحقیقات حفاظت خاک و آبخیزداری (۱۳۷۴-۱۳۷۶).

سال ۱۳۳۹ همراه با دکتر رضا حجازی

اجرا و همکاری در طرح‌های مطالعاتی و پژوهشی

۱. تهیه و تدوین سیمای منابع طبیعی استان تهران (اداره کل منابع طبیعی استان تهران - ۱۳۷۶)
۲. طرح جامع کمربند سبز تهران (سازمان پارک‌ها و فضای سبز تهران - ۱۳۷۷)
۳. طرح جامع فضای سبز شهرهای سراوان و ایرانشهر (شرکت جهاد سبز و استانداری سیستان و بلوچستان، ۱۳۸۱-۱۳۷۶)
۴. تهیه نقشه شوری خاک بخشی از دشت قزوین با استفاده از زمین آمار (دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج - ۱۳۹۰)
۵. طرح جداسازی، خالص‌سازی و بررسی جمعیت باکتری *Sinorhizobium meliloti* در خاک‌های تحت کشت یونجه در منطقه کرج (دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج - ۱۳۹۲)
۶. طرح محاسبه رسوب حوزه آبخیز بختی شهرستان سراوان استان سیستان و بلوچستان (طرح مشترک با دانشجوی کارشناسی ارشد خاک‌شناسی برای دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج)

مرتبه علمی و دانشگاهی

دکتر نظامی به مدت ۳۰ سال به‌عنوان استاد رسمی دانشگاه در دانشگاه آزاد اسلامی تدریس کرده‌اند. ایشان در این باره می‌گویند: «از میان تمام مدرسان و اساتیدی که به‌صورت مدعو در دانشگاه‌ها تدریس کرده‌اند و در واقع مثل من کارمند رسمی وزارتخانه‌های دولتی بوده‌اند تنها فردی هستم که از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ عضو هیئت‌علمی رسمی و قطعی دانشگاه آزاد اسلامی بوده‌ام و تمام مراحل گزینش، ارتقا و ترفیع را

را با رتبه شاگرد دوم دریافت کرد. در سال ۱۳۳۵ در کنکور دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران پذیرفته شد و پس از سیری کردن دوران تحصیل در این دانشکده در تیرماه ۱۳۴۰ با درجه فوق لیسانس در رشته جنگل (منابع طبیعی) فارغ‌التحصیل شد. وی در این باره می‌گوید: «بلافاصله با پیشنهاد استاد فقید دکتر رضا حجازی به‌عنوان دستیار (مربی) در دانشکده کشاورزی مشغول به کار شدم ولی بعد از حدود یک سال به‌علت مشکلات خانوادگی خدمت در دانشکده را ترک کردم. با وجود آنکه در آزمون ورودی استخدام مؤسسه دخانیات ایران و سازمان

اصلاحات ارضی قبول شده بودم، به دلیل علاقه شخصی و نیز توصیه و تشویق اساتید مهربانم همچون دکتر محمدحسین جزیره‌ای، معاون فنی وقت سازمان جنگلبانی ایران و استاد مهندس غلامعلی بنان، از مدیران ارشد سازمان جنگلبانی ایران، در مهرماه ۱۳۴۱ به استخدام رسمی سازمان جنگلبانی درآمد و با حکم زنده‌یاد استاد دکتر جزیره‌ای به‌عنوان عضو اکیپ فنی تهیه طرح‌های جنگلداری در سرچنگلداری استان گیلان منصوب و روانه شهر رشت شدم.» دکتر محمدطاهر نظامی از مهرماه سال ۱۳۴۱ تا آبان‌ماه سال ۱۳۷۴ که به افتخار بازنشستگی نائل شد در سازمان جنگلبانی که بعدها به سازمان جنگل‌ها و

مراتع کشور تغییر نام داد به مدت ۳۳ سال خدمت صادقانه و مؤثری داشت. البته به‌گفته خودشان بازنشستگی به اجبار و ناخواسته بوده است. دکتر نظامی مسئولیت‌ها، مأموریت‌ها و مشاغل خود در دوران خدمت در سازمان جنگلبانی را به شرح ذیل بیان داشته‌اند:

- عضو اکیپ فنی تهیه طرح‌های جنگلداری در سرچنگلداری کل گیلان (۱۳۴۳-۱۳۴۱)
- ناظر طرح جنگلداری دُرُفک استان گیلان (۱۳۴۴ تا تیرماه ۱۳۴۶)
- با حفظ سمت (ناظر طرح جنگلداری) رئیس اداره منابع طبیعی رودبار (۱۳۴۶-۱۳۴۵)
- اعزام به کشور فرانسه برای کارورزی و تحصیل با استفاده از بورس سازمان همکاری‌های فنی و علمی (A.S.T.E.F.) وابسته به وزارت خارجه آن کشور به مدت ۴ سال
- معاون مدیرکل دفتر فنی خاک در وزارت منابع طبیعی (از مهرماه ۱۳۴۹ تا ۱۳۵۰)
- معاون مدیرکل دفتر حفاظت خاک و آبخیزداری در سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور (۱۳۵۴-۱۳۵۱)
- مدیرکل دفتر بهره‌برداری و بازرگانی سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور (آذرماه ۱۳۵۴ تا شهریور ۱۳۵۸)
- معاون طرح و برنامه سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور و با حفظ سمت قائم‌مقام ریاست سازمان (از مهر ۱۳۵۸ به مدت ۱۰ ماه)
- مدیرکل دفتر حفاظت خاک و آبخیزداری (از تابستان ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۲)
- و با حفظ سمت عضو هیئت‌مدیره صنایع چوب و کاغذ ایران (چوکا) کارشناس آبخیزداری (۱۳۶۴-۱۳۶۲)

سال ۱۳۴۱ با دانشجویان رشته جنگل در عملیات کارورزی همراه با مهندس غلامعلی بنان در جنگل‌های شمال

شد در سال‌های بعد صاحب قلم و تبحر خاصی در نوشتن مقالات علمی و تحلیلی در مجلات علمی و روزنامه‌ها شوند. ایشان همواره به نوشتن مقالات متعدد در روزنامه‌های کثیرالانتشار و داشتن قلم شیوا شهرت داشته‌اند. دکتر نظامی بیش از ۲۰۰ مقاله به صورت نوشته و مصاحبه در جراید کثیرالانتشار، مجلات علمی، تخصصی و ترویجی در کشور و ۵۵ مقاله علمی، پژوهشی چاپ شده در ژورنال‌های معتبر بین‌المللی ISI، ISC و مجلات علمی، پژوهشی داخلی را در کارنامه خود داشته و ۳۵ مقاله نیز در سمینارها و کنفرانس‌های علمی در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی به صورت شفاهی و بوستر ارائه کرده‌اند. همچنین دو رساله جنگل‌های گیلان، گروه پژوهشگران ایران (۱۳۷۴) و جنگل‌های کشورهای اسلامی و جلد ۱۱ دانشنامه جهان اسلام، بنیاد دایرةالمعارف اسلامی (۱۳۸۵) تألیف و چاپ کرده‌اند.

دکتر نظامی از سال ۱۳۵۰ با شبکه‌های مختلف صداوسیما جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان کارشناس و مجری برنامه‌های مختلف در زمینه‌های معرفی طبیعت، محیط‌زیست و کشاورزی ایران همکاری و حضور فعال داشته‌اند. به گفته وی این برنامه‌ها در رابطه با موضوعاتی همچون معرفی خاک‌های ایران، فرسایش آبی و بادی در ایران، جنگل‌های ایران، بیابان‌زایی و بیابان‌زدایی، منابع آب، سدسازی، آبخیزداری، تخریب منابع طبیعی، بحران‌های محیط‌زیستی، تالاب‌ها، دریای شمال و جنوب ایران و معرفی رشته‌های مختلف کشاورزی و منابع طبیعی برای داوطلبان ورود به دانشگاه‌های کشور در مقاطع سه‌گانه بوده است. همچنین با ستاد انقلاب فرهنگی در برنامه‌ریزی دروس رشته‌های مرتع‌داری، آبخیزداری، حفاظت خاک و بیابان‌زدایی (تثبیت شن‌های روان) در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری همکاری داشته است. در زمان خدمت در سازمان جنگل‌بانی و سازمان

طبق مقررات و آیین‌نامه‌های وزارت علوم و آموزش عالی گذرانده و با پایه ۲۸ رتبه دانشجویی بازنشدسته شده‌ام. همچنین پس از بازگشت از ادامه تحصیل در فرانسه از سال ۱۳۵۰ در دانشگاه‌های تهران، گرگان، تربیت مدرس، شهید بهشتی، مازندران، علوم پزشکی ایران و دانشگاه آزاد اسلامی واحدهای تهران و لاهیجان دروسی همچون آبخیزداری، جغرافیای جنگل‌های جهان، مبارزه با فرسایش، تثبیت شن‌های روان، اکولوژی، مرتع‌داری، منابع آب ایران و مراتع جهان را تدریس کرده‌ام. دکتر نظامی در دانشگاه آزاد واحد کرج دروس مختلفی را همچون مرتع‌داری، طرح‌های جامع حفاظت خاک و آبخیزداری، خاک‌شناسی و خاک‌ورزی، مبارزه با فرسایش خاک و قوانین و تاریخچه مدیریت منابع طبیعی ایران را در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد تدریس می‌کردند و در مدت تدریس هدایت و مشاوره پایان‌نامه‌های متعددی را برعهده داشتند. بنابر اظهار استاد حدود ۶۵ پایان‌نامه کارشناسی ارشد در دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، دانشگاه تهران، دانشگاه یزد و دانشگاه گرگان در سمت استاد راهنما، استاد مشاور و استاد داور و یک فقره پایان‌نامه دکتری خاک‌شناسی در واحد علوم و تحقیقات در سمت استاد راهنما بوده‌اند. همچنین در زمان خدمت در دانشگاه به مدت ۳ سال در سمت مدیر گروه خاک‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج مسئولیت مدیریتی را عهده‌دار بودند.

تألیفات، مصاحبه‌ها، شرکت در سمینارها و کنفرانس‌ها، مأموریت‌های تخصصی و سایر فعالیت‌های علمی دکتر محمدطاهر نظامی، از دوران جوانی علاقه خاصی به ادبیات داشته و به‌همین دلیل در سال‌های ۱۳۳۸-۱۳۳۷ در آزمون ادبیات فارسی و زبان خارجه دانشگاه تهران شرکت کردند. این علاقه به ادبیات موجب

سخنرانی در مراسمی با حضور اساتید و دانشجویان بلژیکی در مسئولیت معاون مدیرکل دفتر فنی خاک وزارت منابع طبیعی، زمستان ۱۳۵۰

شرکت در دهمین کنفرانس بین‌المللی جنگل، پاریس - ۱۳۷۰

واقع بود، منتقل شدم. با توجه به آشنایی نسبتاً خوبی که به زبان فرانسه داشتم، ضمن ثبت‌نام در مدرسه عالی جنگل و آب اجازه یافتیم در دوره دکتری خاک‌شناسی نیز که در آن دوران در کشور ما علمی نوپا بود و فارغ‌التحصیلان انگشت‌شماری داشت در دانشکده علوم دانشگاه نانسو هم نام‌نویسی کنم. برنامه‌ها با موفقیت پیش رفت و در پاییز همان سال وزارت کشاورزی به چهار وزارتخانه تقسیم شد که یکی از آنها وزارت منابع طبیعی بود که از تجمیع سازمان جنگلبانی، سازمان محیط‌زیست، شکاربانی و شیلات ایجاد شد. مرحوم مهندس ناصر گل‌سرخ به سمت وزیر منابع طبیعی و زنده‌یاد دکتر محمدحسین جزیره‌ای به سمت معاونت امور جنگل و مرتع آن وزارتخانه منصوب شدند. در دوران عمر کوتاه چهارساله وزارت منابع طبیعی، مطالعات و برنامه‌ریزی‌های قابل‌تحمینی برای حفظ، احیا و توسعه جنگل‌ها و مراتع، بیابان‌زدایی، تثبیت ماسه‌های روان و حفاظت محیط‌زیست (به مسئولیت مهندس اسکندر فیروز، معاون محیط‌زیست و شیلات) انجام شد. دفاتر ستادی مختلف و برنامه‌ریزی‌های تخصصی زیادی نیز شکل گرفت و چندین طرح ملی تعریف شد که هنوز در سازمان فعلی جنگل‌ها و مراتع کشور پابرجا بوده و فعال هستند. از جمله طرح‌های مهم این مقطع، تعریف طرح آبخیزداری برای مهار فرسایش آبی و کاهش رسوبات وارده به پشت سدهای مخزنی کشور با هدف افزایش عمر مفید آنها بود. بعد از مرحوم مهندس هنگ‌آفرین و مهندس داداش‌زاده من از نسل دوم مدیران، کارشناسان ارشد و سپس مدرسین آبخیزداری و بیابان‌زدایی در سطح ملی بودم که پس از فارغ‌التحصیلی و بازگشت از فرانسه در سمت‌های مختلف مدیریتی انجام وظیفه کردم». در پایان برای ایشان و همه استادان محترم و پیشکسوت منابع طبیعی آرزوی سلامتی و طول عمر باعزت داریم.

جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور به‌عنوان نماینده سازمان در سمینارهای مختلف داخلی و بین‌المللی شرکت داشته و گزارش سفرها و مأموریت‌های خارج از کشور که به قلم ایشان تهیه و در سازمان ارائه شده است، شهرت خاصی دارد.

◀ اعزام به فرانسه

دکتر نظامی درباره اعزام به فرانسه و تحصیل در این کشور می‌گوید: «پس از ۴ سال خدمت در سرچنگل‌داری کل استان گیلان در اواخر پاییز سال ۱۳۴۵ که در جنگل‌های آلوکله و اسپیم حوزه درفک مشغول نشانه‌گذاری بودم، از اداره آموزش سازمان خبر دادند که من و چند نفر دیگر از جمله مهندس یوسف قریب (استاد دکتر قریب معروف)، معاون شایسته وقت سازمان جنگلبانی برای استفاده از بورس دولت فرانسه باید در سازمان امور اداری و استخدامی کشور و سفارت فرانسه، در آزمون زبان شرکت کنیم. پس از طی مراحل مصاحبه و امتحان، من و آقای احمدعلی عابدی برای اعزام به فرانسه به سفارت آن کشور در تهران معرفی شدیم. نکته جالب و قابل تأمل آنجاست که جناب استاد قریب با وجود جایگاه رفیع اداری و مقامی که داشتند کوچک‌ترین تلاشی برای اعمال نفوذ در این آزمون نداشتند و این سلامت نفس ایشان و رعایت مقررات اداری از آن زمان همواره برای من الگو و نمونه‌ای از درستکاری و صداقت مسئولان اداری بود. بعد از انجام مراحل و تشریفات اداری به‌یاد دارم که در روز ششم مرداد ماه ۱۳۴۶ از تهران وارد پاریس شدم. بلافاصله برای طی دوره سه‌ماهه فشرده آموزش زبان در مرکز آموزش زبان معروف آلیانس فرانسه ثبت‌نام کرده و پس از پایان این دوره به شهر نانسو که مدرسه عالی (فوق مهندسی) جنگل و آب (École nationale du génie rural, des eaux et des forêts) در آن